

A gyermek fejlődése

– a lelkigondozás szempontjából

Örömmel kísérhetjük figyelemmel azt a folyamatot, amely a lelkigondozás hazai súlyának, elfogadottságának és szakmai színvonalának növekedésével jellemezhető. Bár kétségtelenül van hová fejlődni ennek az ifjú segítői szemléletnek – melyet művelői időnként önálló szakmaként, máskor segítői, teológusi identitásukba integrált attitűdként élnek meg –, a teológiai alapvégzettségre épülő színvonalas képzések megjelenése növekvő társadalmi várakozásokra hozott minőségi választ, s ezzel egy időben az új igények megfogalmazása előtt is egyengeti az utat.

A terület művelői számára azonban újra és újra nyilvánvalóvá válik a hiány, amelyet a gyermek és ifjúsági korosztály lelkigondozásának témakörében kénytelenek átélni. A hazai terepeken kevésbé jelent még meg ennek gyakorlata, bár kézenfekvő területek kínálják magukat az ifjabb korosztályok kíséréseire. Ugyanilyen feltűnő az itthon elérhető szakirodalom hiánya a témakörben: míg a felnőttek lelkigondozásáról egyre több színvonalas írás lát napvilágot – köszönhetően leginkább a képzések mögött álló műhelyek munkájának –, a kicsik lelkigondozói kísérése sok zavart rejtő, szinte szűz terület még nálunk.

A zavar gyökerei szerteágazóak. Egyrészt ugyanazt a dilemmát élik meg a régi-új segítői szakma képviselői, amelyet más, helyüket kereső szakterületek is: nehéz behatárolni a kompetenciahatárokat, az illetékességi területeket. Konkrétan: nem könnyű az iskolapszichológus és az iskolalelkész (avagy az osztályfőnök és a hitoktató, a cserkészvezető és a lelkivezető stb.) árnyékában megtalálni azt a területet, ahol a

lelkigondozó újat, speciálisan „lelkigondozóit” tud nyújtani a gyermeknek való segítség közben, amitől munkáját hasznosnak, önmagát hatékonynak élheti meg.

Másrészt – és írásunk főként erre a problémára összpontosít, keresve a támaszt adó válaszokat – kihívás a korosztálynak megfelelő keretek, munkamód és fókuszpontok megtalálása is, hiszen belátható, hogy a fejlődő, folyton alakuló személyiség egyes életkorokban más és más, a felnőttekétől olykor gyökeresen eltérő „lelkigondozói érintéseket” tud beépíteni éresi folyamataiba. A jelen tanulmány alapjául szolgáló előadásban¹ a felnőttekkel való munkából kiindulva tettünk kísérletet arra, hogy feltérképezzük a gyermekek lelkigondozásának fejlődés-lélektanilag megalapozott sajátosságait.

Isidor Baumgartner szerint az úgynevezett Emmausz-modell felfogásában „a lelkigondozói kísérés ott kezdődik, ahol az emberek »útközben« vannak”,² ahol szenvednek az életből. A lelkigondozó feladata az, hogy melléjük álljon és velük tartson ezen az úton.

A gyermek esetében más a kiindulópont: ő nem egy-egy aktuális krízis, életszakaszváltás megélése kapcsán változik (és szenved adott esetben), hanem mivel fejlődő személyiség, a változás tulajdonképpen az „alapállapota”. A gyermek gyermekségénél fogva „úton van” – tudniillik a felnőtté, identitása felé. Ilyenformán jogos a kérdés: hol volna ennél jobban a „helyén” a kísérő lelkigondozó, mint éppen a gyermekek mellett...?

De tudunk-e valami közelebit is mondani arról, hogy mi lehet a lelkigondozó feladata az útjukat járó gyerekek kísérése során?

¹ „Gyermekek lelkigondozása” konferencia, KRE-HTK, 2012. május 19. ■ ² Baumgartner, Isidor: *Pasztorálpszichológia*. Budapest, 2003, Semmelweis Egyetem – TF – Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány – HÍD Alapítvány, 147.

Baumgartner szerint a gyógyító lelkigondozás három területet érint, melyek így írhatók le: önmagunkra találás, Isten felismerése és a gyülekezet.³ A gyermek életében ezek elsődleges fejlődési feladatok: az identitás kialakulása, az integrálódás a közösségbe, valamint személyes életünk magasabb céljának és értelmének megtalálása.

A GYERMEK LELKIGONDOZÓI KÍSÉRÉSE

A gyermek lelkigondozói kísérésének életkoronként változó feladatait és kihívásait Baumgartner emmauszi modellje mentén vesszük most sorra, összekötve a történetészövs kínálta stációkat a fejlődéslelektan által meghatározott fejlődési szakaszokkal.

1. „...úton” (Lk 24,13)

Az emmauszi történet elején azt olvashatjuk, hogy a lelkileg megviselt tanítványok útra kelnek Jeruzsálemből Emmausz felé. „Aki nem kel útra, az soha nem lel önmagára, és soha nem lesz azzá, aki lehetne” – írja Baumgartner.⁴ A gyermek születése, felnövekedésének története is leírható egy (élet)útra való rálépésként, fizikai és lelki elindulásként, egy korábbi helytől, állapottól, kapcsolattól való elszakadásként.

A kisgyermek születésekor indul el az individuáció útján: lassan alakul az identitása, a határai, a fontos kapcsolatok kohójában kialakul az *én és a másik* megkülönböztetésének képessége. A kicsi személyisége a kötődés, a kapcsolatok által fejlődik. Az anya-gyermek kapcsolat őskapcsolat: minden későbbi emberi kapcsolatunk ősmintája, modellje. S ahogy a valláspedagógusok hangsúlyozzák: maga a vallás is kapcsolati kérdés,⁵ s a kialakuló istenkapcsolat az első (anya-gyermek) kapcsolat minőségére, mélységére épül.

Ebben az időszakban az anya az, aki segít a kicsinek értelmezni a világot, érzéseit. A vissza-

tükrözés és jelölés folyamatai által⁶ az anya jelentést ad a gyermeket érő élményeknek – ebben az értelemben ő az első lelkigondozó. Ahogy *Wolfgang Langer* fogalmaz, az édesanya a táplálás, a megnyugtatás, elérhetősége és jelenléte által közvetíti gyermeke számára azt, amit Isten üzent neve által népének: jelen vagyok számodra (Jahve: „Én vagyok, aki vagyok” – vagyis én itt vagyok nektek). Ebben a nagyon korai időszakban szavak nincsenek, csak megtapasztalás.

A gyermek életében az „önmagára találás” és a „közösség megtapasztalása” párhuzamosan futó, egymásra épülő folyamatok. Mindkettő az anyával való kapcsolat megéléséből indul ki, s az individuáció és a szeparáció folyamatai által valósulhat meg. S mindkettő alapja az Istennel való kapcsolat megélésének.

2. „...hozzájuk lépett és velük tartott” (Lk 24,15)

„Az a vallás értelme, hogy az embereknek elhagyatottságukban ahhoz a tapasztalathoz mutasson utat, hogy Isten itt van, nem vagy egyedül, akkor sem, ha életed sötétségében azt hiszed, minden jó hatalom elhagyott.”⁷

Egyéves kor után a gyermek életében eljön a csalódások megtapasztalásának ideje. A kicsi mások szempontjait csak lassan, fokozatosan tanulja meg felismerni, ahogy anyjáról való leválása előrehalad.

Tizennyolc hónapos korban – *Margaret Mahler* (1975)⁸ szerint – fontos és feszültségekkel teli szakaszba ér a szeparáció és individuáció folyamata: az „újraközeledés” időszakát éli át anya és gyermeke. A gyerekek ilyenkor tapasztalják meg, hogy mégsem mindenhatók, hanem a felnőttek segítségére szorulók és kicsik. Ez a csalódás dühös ambivalenciát ébreszt bennük: anyjukat egyszerre kötni és eltaszítani is akarják, ami nehezen kezelhető, indulattal teli helyzeteket hoz az anya-gyermek kapcsolat hétköznapjaiba.

3 Uo 149. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 4 Baumgartner, Isidor: *Pasztorálpszichológia*, i. m. 106. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 5 Wolfgang Langer valláspedagógiai előadásán hangzott el a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézetének lelkigondozói képzésén, 2005-ban. ■ 6 Fonagy, Peter – Target, Mary: A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. *Thalassa*, 1998/1., 5–43. ■ 7 Baumgartner, Isidor: *Pasztorálpszichológia*, i. m. 108. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 8 Mahlerl idézi Hamilton, N. G.: *Tárgykapcsolat-elmélet a gyakorlatban*. Budapest, 1996, Animula Kiadó, 28–43.

Az anya „lelkigondozói feladata” ebben a rövid időszakban is az, hogy kibírja, megtartsa, „mégis szeretni” tudja dülő-fülő kicsikéjét – ami minta, modell lesz a gyermek számára, hogy az indulatok (és egyáltalán: a változással, családásokkal teli élet) kibírható, túlélhető, élhető. Mindez a kapcsolatok stabilitásába vetett hitet is elülteti benne, s – ami *Erik H. Erikson* (1968)⁹ szerint e korszak pszichoszociális ereje – a reményt is örökre fogadhatja!

3. „...vaksággal megverve” (Lk 24,16)

Baumgartner mélyre néz, mikor ezt a gondolatot bontogatja. Azt tárja elénk, miként fedi el szemünket a vakság a szenvedésekben, s hogyan tudjuk aztán fokozatosan felismerni a minket körülvevőkben, az emberi részvtben, hogy Isten velünk tart.

Ha a gyermekek lelkigondozására gondolunk, a szenvedés megjelenésénél egy lépéssel előbb beleütközünk már az „Istent felismerni” témájába. A gyermek számára ugyanis – akinek, ha minden jól megy, mostanra erős gyökeret vert a szívében a bizalom és a szeretettség élménye édesanyja, édesapja ráhangolódó figyelme által – a beszéd megjelenése után érkezik el az ideje, hogy a világ jelenségei, élete eseményei mögött meglássa, megsejtse Istent. Ennek alapja a világ megismerésében való buzgalma: három-négy éves kora körül kibontakozik kezdeményező-készsége, s aktívan törekszik minél több ismeret megszerzésére, minél több „hétköznapi kísérlet” lebonyolítására, amelyek által megértheti az őt körülvevő dolgok működését. Olykor felnőtteket megbotránkoztató nyíltsággal, konvenciókat és illemt felrúgva kérdez, kutató, csodálkozik – s ha szigorú tiltásokkal, feddással meg nem akadályozzuk, egyre közelebb kerül az igazán lényeges kérdések felvetéséhez.

Ezek közé tartoznak azok is, amelyekre a választ hívóként – és lelkigondozóként – Istenre utalva adhatjuk meg neki. Mégpedig oly módon, hogy feleleteink ne absztrakt hittudományi fejtegetések legyenek, hanem érzékeltessék

a kicsivel, hogy lehetősége, meghívása van, hogy ezzel az Istennel személyes kapcsolatba lépjen, és Isten nem közömbös az élete, a sorsa iránt, terve van vele, szereti őt.

4. „...kérdezte őket” (Lk 24,17a)

„Miről beszélgettetek itt az úton?” (Lk 24,17a). Baumgartner értelmezésében ez a kérdés nem egyszerű társalgási fordulat: az „életkérdést”¹⁰ teszi fel Jézus, amely a tanítványok életének lényegét érinti. Veszélyesnek tűnik belemenni, de mintha azt mondaná a kérdező: menj a mélyre – megteheted, mert én veled maradok!

Az óvodáskorú gyermek folyamatosan záporozó kérdései (a sok „miért?”, az élet nagy kérdései születésről, halálról, emberi kapcsolatokról, szenvedésről...) mind-mind a lényegre érintik. Ezek gyakran olyan kérdések, amelyeket csak a bizalom légkörében lehet feltenni.

Néha a szülők is félnek az őszinte kérdésektől – a gyerekek érzik ezt, és ilyenkor tapintatosan inkább nem kérdeznek...

Előfordul, hogy a szülőknek a maguk számára sincsenek válaszaik – ilyenkor összezavarja őket a gyerek kérdése, ami hiteltelen válaszok, kiizzadt félválaszok felé csábít.

A lelkigondozás ebben az időszakban a kérdések mentén történhet. Helyes viszonyulásunk alapvető jellemzőit az alábbi pontokban foglalhatjuk össze:

– A kérdéseknek teret kell engedni – és ehhez mélyen el kell ültetnünk magunkban a meggyőződést, hogy az igazság keresése jó. Ha őszinte érdeklődésből fakadnak, akkor nincsenek szemtelen, helytelen, megrovást érdemlő kérdések, s akkor a válaszok is az igazság megosztásának aktusaiává válhatnak.

– Hiteles válaszadásra kell törekednünk – olykor jobb egy hiteles „nem tudom”, mint egy magunk által sem hihető álválasz (ehhez persze előbb le kell számolnunk magunkban mindentudásunk illúziójával); néha együtt keressük a megnyugtató feleletet egy új kérdésre; és van, hogy a válasz megadása egy folyamat,

⁹ Erikson, Erik H.: Az emberi életciklus. In Bernáth László – Solymosi Katalin (szerk.): *Fejlődéslélektan olvasókönyv*. Budapest, 1997, Tertia Kiadó, 27–41. ■ ¹⁰ Baumgartner, Isidor: *Pasztoralpszichológia*, i. m. 109. (Lásd a 2. lábjegyzetet.)

amelyben csak apró lépésekkel haladhatunk előre a gyermek felfogóképessége, lelki teherbírása szerint.

- Fontos a nyitottság: nincs „kínos kérdés”, ha azt élhetjük meg általa, hogy együtt lehetünk az élet egy fontos területének megismerésében. Ez az élmény – ha szeretettel állunk a gyermek mellett – a szülő-gyerek, lelkigondozó-gyerek kapcsolat intimitását mélyítheti el, növelve a kölcsönös bizalmat.
- Lelkigondozóiak lesznek a válaszaink, ha végzős soron Istenre mutatnak. A gyermek természetes kíváncsiságára és irántunk való bizalmára építve hozhatjuk be hétköznapi kérdéseire adott válaszainkba a mindent mozgató, mindenben jelen lévő Isten alakját mint végző magyarázatot az élet (kis és nagy) kérdéseire. Ennek azonban csak akkor van helye, ha a bizalom légkörében történik, és nem más, a gyermeket érdeklő információk helyett kínáljuk fel számára a spirituális tartalmakat.

5. „Akkor szomorúan megálltak...” (Lk 24,17b)

Baumgartner fontos lelkigondozói magatartásra hívja fel a figyelmünket. „Nem szabad egyszerűen »átlépni« a megterhelésen.” „...ébredjünk tudatára a »szomorúságnak«, ne térjünk ki előle – *gyászunkáról van szó*”¹¹ – írja a bibliai történet tanítását értelmezve. Gyermek esetén még nagyobb a segítő szakember felelőssége. A kicsik nemcsak nehéz érzéseik feldolgozásának folyamatában vannak ránk utalva, hanem már jóval korábban: érzéseiket is a fontos másik emberrel való interakcióban, a kapcsolatban megélt és a másik által visszatükrözött érzelmek által tanulják meg felismerni és kifejezni. *Peter Fonagy* és *Mary Target*¹² szerint ez a tanulási folyamat az élet első öt hónapjában zajlik. Ám a későbbiekben is folytatódik, csiszolódik önreflexiós készségünk: amikortól szavai is vannak, mert beszélni tud már a gyermek – a második életéve végének felétől kezdve –, meg is fogalmazza ezeket az érzéseket, ha megfelelő segítséget kap hozzá.

A lelkigondozó szerepe itt válhat fontossá. A beszélni nem tudó kicsikkel az anyán keresztül, vele közösen lehet foglalkozni. A beszéd által viszont lassanként megteremtődik és kitágul az önálló kapcsolat kialakításának lehetősége.

A gyermek nehéz helyzetekben való lelkigondozói kísérésének sarokkövei a következők:

- Holding kialakítása: egyfajta érzékeny ráhangolódás, a bizalom légkörének megteremtése, melyben a kísérő segíthet megérteni, ami a gyerekkel történik.
- Kísérni, Kibírni, Kimondani (nem pedig Elterelni, Elhagyni, Elhallgatni).
- A gyermek gyásza, traumája kapcsán a legfontosabb a veszteségben, fájdalomban vele lenni, és aztán, ha lehetséges, ezt a mindennapi tapasztalatunkat lehet Istenhez kötni.

6. „De mi azt reméltük...” (Lk 24,21)

Baumgartner szerint a következő lelkigondozói lépés Jézus részéről nem más, mint hogy ráhangolódva útitársai lépteire és gondolataira meghallgatja és megérti azt, ami a szívüket nyomja. „Annak (...) megértéséről van szó, ami szomorúvá tesz”¹³ – foglalja össze modelljében ezt az állomást a szerző. A tanítványok nyíltan kifejezik csalódottságukat, beszélnek szertefoszlott illúzióikról, és nem titkolják keserűségüket mindezek kapcsán – Jézus pedig hallgatja és érti őket.

Az óvodáskor végéhez érve, a pszichológia által ödipális időszaknak nevezett fejlődési szakasz zárásaként a gyermek többféle csalódással is kénytelen szembenézni. Egyrészt csalódik abban a – legtöbbször nyíltan ki sem mondott – reményében, hogy imádott anyjának/apjának (ellenkező nemű szülőjének) ő egyszer egyenrangú párja lesz. E csalódásra ugyan feltétlenül szüksége van egyrészt neki identitása megszilárdulásához, a saját nemű szülőjével való azonosuláshoz, másrészt a bűntudat és a lelkiismeret kialakulásához – ám ez a fejlődés-lelektanilag megalapozott tény vajmi keveset enyhít az ő aktuális kínjain. Másrészt csalódik az ed-

¹¹ Uo. 110. ■ ¹² Fonagy, Peter – Target, Mary: A kötődés és a reflektív funkció..., i. m. (Lásd a 6. lábjegyzetet).
 ■ ¹³ Baumgartner, Isidor: *Pasztorálpszichológia*, i. m. 112. (Lásd a 2. lábjegyzetet.)

dig mindenhatónak (de legalábbis legerősebbnek, mindent tudónak, bármit elrendezni képesnek) hitt szüleiiben, sőt általában a felnőttekben, akikben lassan meglátja az esendő, hibázó, nagyon is emberi embert. Ez a trónfosztás segíti elő az iskolába lépéshez szükséges viszonylagos leválást a szülőkről. Az eltávolodás pedig egyben utat nyit a kortársak, a közösség és végső soron az egyetlen megőrzött „mindentudó”, az Isten felé. Ebben az időszakban az eddigi apakép megtartott elemei, a szülőkről kialakított, mélyen gyökerező kép fő vonásai fogják a leginkább formálni a gyermek személyes istenképét.

Egy másik, csalódást és veszteségélményt hozó változás a gyermek körül gondolkodásának alapvető megváltozása iskoláskorba érve. Eddigi mesés-egocentrikus-irracionális világából hatalmas lépésekkel halad a racionális, konkrét műveletek uralta világ felé. S bár a tudás és a teljesítmény hatékonyságérzést ajándékoz neki, a kompetencia élményét erősíti benne,¹⁴ a fájdalom itt sem kerülhető el: a varázslatos gyermekornak íme egyszer s mindenkorra vége.

A gyermek életútja eddigre talán már nem is annyira egyenes: traumák, fájdalmas csalódások szegélyezhetik, melyek során az oltalmazottságba, szeretettségbe vetett hitét is kikezdi a megterhelő események. Bizonyos kapcsolatok megszakadása (költözés, harag miatt), a fájdalmas halálesetek, adott esetben szülei válása többé-kevésbé mind úgy csapódnak le az ilyen korú gyermekben, mint ami vele, saját elégtelenségével, szeretetre való méltatlanságával, rosszásával függ össze. Mindezek megélése számára rendkívül nehéz, a hozzájuk tartozó érzések felismerése és megfogalmazása pedig egyedül szinte lehetetlen.

A lelkigondozó elsődlegesen azzal tud segíteni, ha meghallgatja és elfogadja a megterhelő élményeket. Olykor arra is szükség lehet, hogy segítsen kimondani azt, ami fáj. A gyerekekbe mélyen bele tud égni a meggyőződés, hogy bajukkal – az „apró gyerekpanaszokkal” – nem terhelhetik a komoly gondokkal elfoglalt felnőtte-

ket. Máskor kínosnak, mások számára érthetetlennek képzelik élményeiket. Ha a lelkigondozó bátorságot tud önteni a kicsibe a mégoly „cikinek” vagy ijesztőnek tűnő problémák elmondásához is, ha adott pillanatban segít neki szavakat találni a még soha ki nem mondott dolgok megfogalmazásához, ha érezteti vele felétlen elfogadását, olyasmit cselekszik, amit Jézus tett a kétségbeesett tanítványokkal, valamivel Emmausz előtt.

7. „...nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak...?” (Lk 24,26)

Baumgartner elemzése rámutat, hogy a beszélgetés e részlete „az ember öskérdéséről szól”:¹⁵ Miért kell szenvedni? Miért van betegség, halál? És Jézus nem tér ki e kérdések elől, bár az Isten és ember kapcsolatába ennyire mélyen nyúló felvetésekre nem is ad egyszerű vagy gyors válaszokat. Kifejezi viszont, hogy „szenvedésünk az ő ügye”,¹⁶ hiszen abban Isten és ember találkozik.

A latenciakor második felében az élet nagy kérdései újra előkerülnek, de már más szinten. A gyermeket megint foglalkoztatja az élet kezdetének és végének témája, s ez sok szorongással tölti el. Ugyanakkor most már személyes életére vonatkoztatva is nagyobb hangsúlyt kapnak e kérdések: saját végessége, a dolgok visszafordíthatatlansága is tudatosul benne.

Baumgartner szerint az emmauszi tapasztalat Isten jelenléte, elé-élése a szenvedésben. A lelkigondozó e megtapasztalás felé kísérheti gondozottját. A gyermeknek szorongató kérdései közt meg kell tanulnia bánni a félelmekkel, fájdalmakkal. Egy bizalommal teli kapcsolatban tapasztalhatja meg, hogy mindez kimondható, megosztható, sőt emberségünk közös feladata és terhe, amely a másokkal való kapcsolatban hordozhatóvá, viselhetővé válik.

A kiskamaszkor felé haladva a gyerekek a szellemibb horizontok felé is nyitottabbá válnak. Elkezdji foglalkoztatni őket életünk iránya, értelme. A lelkigondozónak feladata lehet, hogy

14 Erikson, Erik H.: Az emberi életciklus, i. m. (Lásd a 9. lábjegyzetet.) ■ 15 Baumgartner, Isidor: *Pasztorálpszichológia*, i. m. 112. (Lásd a 2. lábjegyzetet.) ■ 16 Uo. 113.

olyan nyitott teret teremtsen a találkozásokban – bármi legyen is a formális keretük: hittanóra, közösségi alkalom, egyéni beszélgetés –, amely alkalmas lehet az ilyen témák felvetésére és megvitatására. Adott esetben a spontán kialakuló helyzetek hordozhatják a legmélyebb tartalmakat a fiatalok számára. Ezekben jelen lenni, az élményekre szavakat találni, kérdéseinkkel modellet adni az értő megvitatásra, az igazságra irányuló megkérdőjelezésre az ifjúsági lelkigondozás magasiskolája.

A kiskamasz és kamasz korosztály a filozófiai mélységekre is egyre nyitottabbá válik a válaszkeresésben. Sőt, néha könnyebb számukra, ha intellektualizáló távolságtartással egy magas elméleti témát járhatnak körül részletesen – hogy aztán az így előkészített úton, a már megalapozott bizalom légkörében juthassanak el életük feszítő kérdéseihez. Olykor könnyebb mondjuk az „Isten és a szenvedés értelme” témakörben megnyilatkozniuk, mint saját félelmeikről, magányosságukról, elhagyatottságukról beszélni, vagy a szorongásról, amely az életük értelmével, céljával, végességével kapcsolatos sejtéseikből fakad.

A lelkigondozó feladata: nem elbújni a kérdések elől. Ez azt is jelenti, hogy saját tudásának megfelelően, a lehető leghitelesebben (tudása végességét sem takargatva) kell kísérnie a fiatalokat elmélkedéseik során. De azt is, hogy segítenie kell a jó, lényegre érintő kérdések megfogalmazását. És végül azt is magában foglalja, hogy finom ráhangolódással kell megéreznie azokat a pontokat, ahol az elméleti felvetések mögött ott rezegnek már a nyugtalanító, nehezen kimondható személyes kérdések – hogy ezek elől se térjen ki. Csakúgy, mint Jézus az emmauszi úton.

8. „...ami róla az összegyűjtött írásokban írva áll...” (Lk 24,27)

„Mivel a Biblia történeteiben Isten emberekhez való közelségéről van szó, ha e történeteknek utánajárunk, akkor közelsége mindig újra jelen lévő lesz. És éppen ez a közelség szükséges feltétlenül ahhoz (...), hogy az ember szere-

tet és védettség iránti végtelen vágyakozását lecsillapítsa.”¹⁷

A kamaszkor a kapcsolatok alakulása szempontjából maga a megélt ambivalencia. A serdülőben intenzíven lángol a vágy a közelségre – de ott feszül benne a tiltakozás is ugyanez ellen, hisz már a leválás, a saját identitás kialakítása munkálkodik benne. Harcol. De harca sosem ténylegesen a szülők személye ellen folyik – még ha gyakorta úgy tűnhet is –, hanem mindig a tőlük kapott, tanult értékek mérlegetése, elfogadása vagy elvetése a cél. Nehéz valamit józannul mérlegre tenni, amihez annyi érzelmi szállal kötődünk, amittől – ha őszinték tudnánk lenni, megvallanánk – még mindig függünk. Nehéz megadni annak lehetőségét, hogy a mérlegelt tézist elveszük végül, saját megoldást állítva a helyébe, de úgy, hogy a kapcsolat maga, amelynek egy szeletkéjét mintha szintén elvetnénk ezzel, mégse sérüljön. Kialakulatlan személyiségként, az önálló identitásért még csak küzdő kamaszként olykor kilátástalannak tűnik a helyzet. Hogyan tehetném mérlegre őszintén szeretett és tisztelt szüleim életének irányelveit, ha közben attól félek, hogy ezzel végleg eltaszítom őket, magamra hívom rosszállásukat, és soha többé nem lehetek az ő szeretett és elfogadott gyermekük, ha más úton járok? Ugyanakkor hogyan élhetném meg autonómiámat, ha kérdés, kérdezés nélkül fogadom el mindazt, ami az ő válaszuk az élet kérdéseire?

Ez a feszülés csak bizalommal teli, elfogadó légkörben, az intimitást lehetővé tevő közelségben oldható fel. Ha a gyermek biztos lehet abban, hogy ellenkezése, más véleménye, kérdései nem indulatokat és elutasítottságot szülnek majd, mert szülei képesek elviselni vele a leválást övező ambivalens érzéseket, és készek abból a közelségből (vagy távolságból) kísérni őt az úton, amely számára aktuálisan komfortos.

A lelkigondozó szerepe ebben az időszakban a *nyitott készenlét* kifejezésével írható körül. Olykor könnyebb egy érzelmileg távolabb álló embernek megfogalmazni kétségeinket, indulatainkat – a vele való kapcsolatban ugyanis kevesebb a vesztenivalónk.

¹⁷ Uo. 114.

A lelkigondozó kísérőként támogathatja a serdülő közelség, intimitás, önmaga megértése iránti vágyának beteljesülését. Keretet biztosíthat, melyben a kamasz lehetőséget és biztonságot kap a személyes témák megvitatására, kétségei kifejezésére.

Antoine Vergote¹⁸ szerint ez az életkor Isten megszemélyesítésének, majd a vele való kapcsolat bensőségesseé tételének ideje. A bensőségesseé akkor tud létrejönni, ha a fiatal számára vonzó kapcsolati mintákkal találkozik. Elsősorban azokra a kapcsolatokra vonatkozik ez, amelyek valóban fontosak számára, amelyek a körülötte lévő „vonakoztatási személyekhez” fűzik. Ha ezekben olyan mintát tapasztal meg, amely őszinte, hiteles, személyes, ugyanakkor szabadon hagyó, akkor Istennel is bizalommal mer majd kapcsolatba lépni.

Wolfgang Langer a segítő aszkéziséről is beszél ennek az életkori szakasznak a kapcsán. Nem könnyű ugyanis mindig csak „készen állni”, megszólításra várni, nem ráérőltetni a serdülőre a tanácsot, választ, kapcsolatot, hanem mint Jézus tette a gazdag ifjúval: mindig csak az aktuális kérdésre válaszolni, jelen lenni, s annyira belépni a gyermek személyes zónájába, amennyire ő meghívást ad erre.

Ha azonban létrejön a szó legmélyebb értelmében vett bizalmi kapcsolat a lelkigondozó és a fiatal között, olyan folyamatok kísérésére nyílik lehetőség, amelyekben egyébként könnyű elveszni kamaszként. Ilyen az a sajátos gyászolyamat, amely a gyermekkor elhagyását, a szülőkről való leválást kíséri. De ilyen a felnőtt-identitás megtalálásának nehéz feladata is, melynek során a felnőtt szerepek kipróbálása, a társadalomban való felelősségvállalás tanulása zajlik.

9. „Megtörte a kenyeret... és felismerték” (Lk 24,30)

A kamaszok lelkigondozásának egy sajátosságáról kell még szót ejtenünk. Akik ezzel a korosztállyal foglalkoznak, gyakran élnek át tehetet-

lenséget, valamiféle eszköztelenséget, főként a (11–14 éves) kiskamaszokkal kapcsolatban. Az ilyen korú gyerekek ugyanis átmeneti életszakaszban vannak, s ennek ezer jelét adják. Többek között azt, hogy sem a kisgyermek nyitott, játékra mindig kapható hozzáállása, sem a nagyobb serdülők beszédes, önreflexióra is nyitott igazságkeresése nem jellemzi őket. Ebben az életszakaszban egy segítővel szemben gyakran zárkóztak, elutasítónak is tűnhetnek, és sem a gyerekesnek tartott játékokba, sem egy mélyre kalandozó beszélgetésbe nem vonhatók be. Gyakran magából a kapcsolatból is hamar kilépnek, három-négy alkalomnál hosszabban nehéz „megtartani” őket.

Baumgartner meglátásai a gyógyító lelkigondozásról a hozzájuk való közeledéshez is adnak támpontokat. „Nem ott tapasztalják meg Isten jelenlétének legmélyebb bizonyosságát, ahol az életről és arról beszélnek, hogy abban Isten hogyan fordul elő, hanem ott, ahol az ilyen beszédet időben abbahagyják, mert szavakkal már mindent elmondtak, ami elmondható”¹⁹ – olvassuk, és bár eredetileg nem a korai serdülőkör specifikus jelenségeiről szólnak e sorok, ezzel kapcsolatban is segítségünkre lehetnek.

A serdülőkör küszöbén-elején állókkal való lelkigondozói találkozások ugyanis a legtrikább esetben épülhetnek a szavakra, beszélgetésekre. Ez a korosztály jóval nyitottabb (és bátran mondhatjuk: kiéhezettebb) a testi megtapasztalásokra – képviselői vevők lehetnek például a természetközeli élményekre, egymás közelségének-távolságának megélésére, játékos önismerteti tapasztalatokra, aszketikus testgyakorlatokra, kihívásokra. Egy másik fontos lelkigondozói terület köztük járva a közösségteremtés. És itt megint csak nem az idősebbek feltárulkozó közösségi beszélgetései lebeghetnek célként a szemünk előtt. Jóval inkább az azonosulási mintákat biztosító, időnként akár az uniformizálódás, utánzás lehetőségét és biztonságos „akolmelegget” adó, lelkesítő közös élmények, projektek lehetnek vonzóak, amelyekben egyénileg megnyilvánulni nem kell, ám ahol az értékátadás

18 Vergote, Antoine: *Valláslektan*. Budapest, 2001, Szezzelweis Egyetem – TF – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány – HÍD Alapítvány. ■ 19 Baumgartner, Isidor: *Pasztorálpszichológia*, i. m. 114. (Lásd a 2. lábjezetet.)

mégis működik, a spirituális élmények szinte „kézzel foghatóak”. Így élheti át a fiatal mindazt, ami számára ezekben az években fontos kérdés, feladat. Megtapasztalhatja önmagát a többiek között, megélheti határait egy-egy aszketikus, erőt próbáló gyakorlat során, közelebb kerülhet a társak közt nemi identitásához, átélheti, milyen az, mikor a csoport elvárásai közt vagy ellenére hűséges tud lenni önmagához, elveihez... Nem biztos, hogy ezeket aztán személyes vagy csoportos beszélgetés során fel tudja dolgozni, el meri mélyíteni – a serdülők olykor kritikus, ironikus megjegyzések mögé bújva menekülnek ki a helyzetből. De a közös élmény, a kortárs csoport vonzereje és természetesen a rá figyelő, találkozásra készen álló, modellként is hiteles segítő jelen-léte megteszi a magáét: segíti a gyerekeket az önmagukkal, a másikkal és olykor az Istennel való találkozásban.

A lelkigondozó tehát azzal teszi a legtöbbet a kamaszok megfelelő kíséréséért, ha

- hiteles saját élményeket, tapasztalatokat biztosító helyzeteket teremt (erőpróbákat, határaink megtapasztalására alkalmas programokat szervez, stb.);
- elősegíti testélmények átélését (például bízalomjátékok, közös mozgás által);
- lehetőséget teremt a közösség megélésére (a kortárs csoport megszervezése által, ahol szembesülhetünk ideáljainkkal, és megvalósulhat az azonosulás, az értékek átadása);
- „megágyaz” az istenélmények születésének – de nem a szavak szintjén! (A kamaszokat többnyire jobban megérinti egy hajnali mise a hegyen, egy éjjeli virrasztás a tűznél, a megfeszített közös munka árva gyerekek közt, mint egy bármily személyes hangvételű tanúságtétel vagy előadás.)

10. „Még abban az órában útra keltek...” (Lk 24,33)

„A hit gyógyító tapasztalatai (...) közösségi események”²⁰ – mondja Baumgartner az emmauszi út utolsó jelenetének értelmezése kapcsán. Ő a felnőttek életére vonatkoztatva is igaznak vallja

ezt a tapasztalatot, de a gyermekek lelkigondozásában hatványozottan érvényes e gondolat.

A tapasztalat azt mutatja, hogy egyes kivételektől eltekintve – amelyek többnyire krízisek mentén létrejövő helyzetekben adódnak – a gyermekek lelkigondozása mindig „hétköznapi lelkigondozás”: előre egyeztetett időpontok nélkül, spontán élethelyzetekből adódó találkozássorozat. S a gyermek élethelyzetéből, illetve fentebb részletesen bemutatott természetéből fakadóan a legtöbbször nem egyénileg, hanem közösségben történik.

Különleges helyzet, amikor egy kisgyermekkel egyénileg, négy szemközt találkozik a lelkigondozó. Erre a legtöbbször valóban akkor kerül sor, ha valamilyen krízishelyzetben szorul támogatásra a gyermek, esetleg egy trauma feldolgozására van szükség. Az ifjúsági lelkigondozás közösségi szempontja azonban még itt is rendkívül nagy szerepet kap: a krízis és a trauma valami módon mindig kiszakítja a gyerekeket a közösségből. Egyedül maradnak egy nehéz élménnyel, úgy érzik, senki nem értheti őket, nem találnak szavakat a bánatuk megosztására, elszigeteli őket a szégyen, a titok, a bűntudat... megannyi akadály, amely egy nehéz élmény kapcsán szinte elbarikádozza őket a többiektől. A lelkigondozó feladata, hogy – a közös út utolsó állomásaként – mintegy visszakisérje a gyermeket a közösségbe. Ez megtörténhet a bűntudat feloldása, a titok megoszthatóságának átélése által, de akár a – gyerekeket oly sokszor indokolatlanul marcangoló – felelősség levétele által is. Vagy olykor csak azzal, hogy a lelkigondozó rámutat: nehéz élményével egyikünk sincs egyedül, vannak sorstársak, és fájdalmaink – bár egyedi mintázatúak lehetnek, közös emberi tapasztalásunk révén – megoszthatók, s a közösség ereje által könnyebben is viselhetők. S ha Istenhez is közelebb kerülünk általuk, különösen értékes lehetőségei emberi utunknak.

Íme, az emmauszi út – a gyermekek lelkigondozásának szemszögéből átelmélkedve. A lelkigondozó feladata *Nemes Ödön* jezsuita szerint az, hogy segítse gondozottját az új életre való nyitottság felé, mégpedig azáltal, hogy „segít

neki felismerni kapcsolatait a transzcendens erőkkel is”.²¹ Ennek során nem is mindig beszél Istenről, de tudatában kell lennie, hogy „a gyógyító Istennel működik együtt”²² ilyenkor is, hogy a lelkigondozott önmagára találhasson, közösségben élhessen, és megtalálja Istent.

A gyermek esetében nem feltétlenül a gyógyulás folyamatát kell támogatnunk lelkigon-

dozóként. Olykor csupán arra van szükség, hogy támaszként, bátorságot és erőt adó útitársként legyünk jelen mellette a fejlődést jelentő úton, s az esetleges megtorpanásokat, elakadásokat időben észlelve legyünk segítségére az akadályok legyőzésében. Olykor akár az Istenről való beszédet is mellőzve, mégis mindig szoros kapcsolatban Vele.

21 Nemes Ödön: Az igazi gyógyulás felé vezető út. *Embertárs*, 2004/2., 112. ■ 22 Uo. 111.

